

ŠKARVAN, Albert: DENNÍKY 1896 – 1926.
Edične pripravil Augustín Maťovčík.
Predslov napísal Rudolf Chmel. Martin :
Slovenská národná knižnica, 2019. 520 s.
Martin Navrátil

DOI: : <https://doi.org/10.31577/slovlit.2020.67.4.9>

Dlhoročný záujem literárneho historika, biografistu a editora Augustína Maťovčíka o pôsobenie slovenských tolstojovcov Dušana Makovického (1866 – 1921) a Alberta Škarvana (1869 – 1926) vyvrcholil publikovaním knižnej edície ôsmich autentických denníkov A. Škarvana, ktoré si písal od roku 1896 s väčšími či menšími prestávkami tridsať rokov, až do svojej smrti (v období 1910 – 1915 zaznamenávame vákuum, niektoré úryvky prepisoval dodatočne z lístočkov, v IV., V. a VI. denníku sa mierne narúša chronológia, pretože niektoré časti boli preskupované). Pri ich recipovaní treba k nim pristupovať s rezervou, s vedomím autorovej perspektívy a faktorov, ktoré vstupujú do procesu písania denníka, keďže pisateľ si pri verbalizovaní vlastných vnútorných pochodov volí – viac či menej vedomé – stratégie a slovný materiál ich prezentácie. Treba rozlišovať, či ich autor písal pre svoje súkromné účely, alebo ich plánoval publikovať. V tomto prípade sa intencia na ich verejné pôsobenie objavila krátko po tom, čo si A. Škarvan denník začal písať:

„Začal som zapisovať do denníka nedávno a veľmi ma to uchvátilo. Dodáva to nejaký zmysel môjmu životu, slúži určitou skúškou seba samého. Možno bude neskôr nápomocný aj inému, kto ho bude čítať, prinesie úžitok. Dnes som na to myslel a rozhodol som sa zapisovať všetko to, čo z môjho života budem považovať za potrebné, – pravdivo a úprimne tak, aby sa vytváral správny

obraz (správny – nakoľko dokážem správne zachytiť) môjho života. Ktovie, ako dlho je mi súdebné žiť na Zemi, treba aspoň menšie dedičstvo po sebe zanechať ľuďom, od ktorých som po celý svoj život dostával tak veľa!“ (s. 99 – 100).

Už v pisateľových mentálnych procesoch prebieha proces selekcie, čo sám považuje za dôležité komunikovať a čo je zanedbateľné, nehodné písania (pravdaže, aj z týchto zanedbateľných maličkostí by bolo možné vyťažiť dôležité údaje). Nepochybne treba uvážiť, aký obraz mal autor sám o sebe a aký obraz chcel o sebe vytvoriť. (Aj pri snahe podať neskreslené svedectvo o sebe sa to len zriedka podarí, napr. A. Škarvan načrtol epizódu s prostitútkou, neskôr sa však takýmto scénam vyhýbal, údajne preto, aby nepohoršoval a nenavádzal čitateľa na zlé.) Navyše, zo VII. denníka mu jeho tretia manželka Margita vytrhla desať strán. Samotná snaha o sebareflexiu – ak nechce byť iba seba prezentáciou – poskytuje cenný náhľad do autorovho vnútra.

Myšlienky Leva Nikolajeviča Tolstého (1828 – 1910) oslovili A. Škarvana natoľko, že výrazne formovali celý jeho nasledujúci život. Boli to v prvom rade Tolstého idey o neprotivení sa zlu násilím, o odmietaní štátu a jeho inštitúcií (pretože si poriadok vynucovali fyzickou silou), jeho kritika súkromného vlastníctva a obhajoba života založeného na vlastnej fyzickej práci (nevelmi úspešný pokus prakticky

390 aplikovať tieto idey sa uskutočnil v tzv. tolstojovských kolóniách, ktoré mali byť autarkné), prijatie vegetariánstva, prísna pohlavná zdržanlivosť, abstinencia či odmietanie tabaku. Tolstého myšlienky sa úspešne šírili vo svete poznačenom atmosférou dekadencie a rozmáhajúceho sa priemyslu, ktorý degradoval človeka na prostriedok výrobného procesu. Aj preto s nimi sympatizovali rôzne orientovaní anarchističtí a socialisti. Naopak, pre predstaviteľov konzervatívnej časti slovenského národného hnutia v Turčianskom Sv. Martine bolo Tolstého učenie neprijateľné pre jeho spochybovanie cirkevných inštitúcií, na istý čas sa s ním stotožnili v Prahe študujúci hlasisti, aj u nich však neskôr došlo k prehodnoteniu. Škarvanovo tolstojovstvo bolo ideovou alternatívou voči dobovému nacionálnemu prúdu reprezentovanému Svetozárom Hurbanom Vajanským, no keďže Škarvan sa napokon dostal do izolácie, v ktorej zotrval v opozícii voči všetkým názorovým platformám, na slovenskú kultúru nemal výraznejší formatívny dosah (a hádam na to ani nemal potenciál).

Denníky pozostávajú z množstva často nespojitých fragmentov, ktoré sa nepodieľajú na cieľavedomom vytváraní kompaktného celku (i keď možno badať intenciu v každej situácii vidieť duchovné rozpoloženie človeka), takže na jeho základe si len ťažko možno utvoriť homogénny obraz o Škarvanovi ako o človeku. Ukazuje skôr jeho vývin a protirečivosť. Niekde bezprostredne zachytáva svoje náhle nápadly a postrehy, inde svoje myšlienkové pochody rozvíja do rozsiahlejších úvah, miestami je jeho rozprávanie rozvláčne, bez ďalšej autokritickej, revíznej činnosti (opakujúce sa pasáže, chýbajúca kondenzácia myšlienok atď.). Uvedomoval si potrebu selekcie, ale už na ňu nemal dostatok síl alebo ich nebol s krátiacim sa časom jeho života ochotný investovať práve do tejto činnosti. Niektoré pasáže sa viacnásobne opakujú, možno aj vďaka tomu máme možnosť jasnejšie vidieť, že v určitom zmysle je jeho myslenie zacyklené, obmedzené. (Na druhej strane, v tejto súvislosti prekvapuje, ako málo A. Škarvan reflektoval vlastnú prekladateľskú činnosť.)

Hoci sa A. Škarvan prezentoval ako nezávislý človek, nezávislý mysliteľ, v jeho denníkoch je cítiť až príliš veľká závislosť od L. N. Tolstého a jeho názorov, ktorá sa blíži takmer k idolatrii. Tolstému napokon patrili aj jeho posledné slová pred smrťou. Kriticky sa staval iba voči falošným tolstojovcom, ktorý obklopili Leva Nikolajeviča, o Tolstého ľudskom zlyhaní je iba minimum zmienok. Škarvanovo myslenie je však tézovité, s Tolstého myšlienkami sa nevyrovnával tvorivým spôsobom, ale takmer bez všetkého ich prijímal. Od svojho učiteľa sa výraznejšie odkláňal azda iba v rezignácii na sociálne programy.

Náboženskú vieru prežíval A. Škarvan ako individualita, komunitný život mu bol cudzí. Predkladá vlastnú víziu kresťanstva, ktorú neustále pomeriava s falošnými predstavami o kresťanstve, vychádzajúcimi z kompromisníctva a hľadania ľahšej cesty (možno ale zapochybovať, či napr. jeho akceptovanie vlastnej záhalčivosti, ktorú nepovažoval za takú zlú, pretože prioritu mal u neho vnútorný život, nebolo tiež len kompromisom a snahou odobriť si vlastnú lenivosť). Tolstoj, a po jeho príklade i Škarvan, ako sa to ľuďom už stáva, mali tendenciu zdôrazňovať z Kristovho učenia niektoré črty na úkor iných. Škarvan sa akosi málo konfrontoval s tým – aj z evanjeliových textov –, čo práve nepotvrďovalo jeho tézy. Vzdaním sa tradícií cirkvi sa mu jedinou konfrontačnou mierou stali Tolstého myšlienky a vlastné prežívanie, čím ochudobnil svoje myslenie. Neraz podlieha emóciám, ktoré na neho intenzívne doliehajú, a na ich základe formuje svoje myslenie. To je, prirodzene, pôsobením času a v dôsledku emocionálnych poryvov premenlivé, a neraz aj protirečivé. Mnohé súdy nepresahujú rámec osobných názorov, napriek tomu sú svedectvom úporného pátrania po pravde.

Aj vlastné povahové vlastnosti ho dovádzali k radikálnym postojom (napr. prejavuje nulovú toleranciu k požívaniu alkoholických nápojov, nepripúšťa, že by mohol niekto nadobudnúť „zdravý“ vzťah k alkoholu, takpovediac, že by ho v rozumnej miere vnímal ako „Boží dar“, a nie ako „metlu ľudstva“). Ale-

bo ako nadmieru náruživý človek dospel až k augustínovskému sexuálnemu pesimizmu. Jeho introspekcia je naozaj – ako mu niektorí vyčítali – v pravom slova zmysle zahľadená do seba, samolúba (ako to do značnej miery vyplýva aj zo žánrovej príslušnosti). Na jednej strane sa sťažuje, že mu „9/10 všetkých týchto jaziev a rán“ na srdci bolo „ženskými rukami zasadené“ (s. 381), na druhej strane nepozorujeme u neho v dostatočnej miere takú kritickosť v jeho prístupe k ženám (hovorí zväčša o náruživosti ako o svojej slabosti, menej už o tom, ako ženy zraňoval on). Zdá sa, že inú senzibilitu a psychológiu ženy nebol schopný chápať ako svojbytnú a zároveň komplementárnu k mužskému prežívaniu, ale videl ich ako nedostatočné. Vyvyšuje mužskú spiritualitu nad ženskú, pretože ju nechápe.

Denníkové záznamy Alberta Škarvana sú zápiskami izolovaného muža, ktorý sa cítil *extra, nobil, elitou* (v kontexte jednotlivých úryvkov dbal na to, aby sa neprezentoval ako povýšený, chápal to skôr ako aristokratizmus ducha). V izolácii strácal schopnosť vidieť v širších súvislostiach. Mieša bystré postrehy na okolitý svet s jeho zlým pochopením. Jeho interpretácia globálneho diania miestami podliehala subjektívnym súdom, nekorigovaným vonkajšími vplyvmi. Vidno to na tom, ako podľahol konšpiráciám o sprisahani Židov. Na viacerých miestach je kritický voči javom, ktoré ho obklopujú (kritika konzumu, autorít, štátu atď.), no nevidno u neho až taký skepticizmus k vlastnému mysleniu.

K najcennejším pasážam zrejme budeme radiť tie, ktoré sú pohľadom dovnútra tolstojovského hnutia, Tolstého domova a z čias pobytu v tolstojovskej kolónii v Anglicku, na dianie v cárskom Rusku, postavenie chudoby, vzťahy Slovákov k Maďarom a Čechom, jeho svojrázne videnie spoločenskej reality, súčasníkov (Dušan Makovický, T. G. Masaryk, Karel Kálal, P. O. Hviezdoslav, Růžena Svobodová, príbuzní, priatelia a známi), literatúry (A. S. Puškin, N. V. Gogol, I. S. Turgenev, F. M. Dostojevskij) a svedectvá o dianí počas vojny a hrôzach, ktoré ľudia vytrpeli, na registrovanie nastupujúceho bolševizmu atď.

Postavenie Alberta Škarvana v slovenskej kultúre nie je postavením originálneho mysliteľa, ale najmä propagátora cudzích myšlienok (L. N. Tolstého), ktorý si získal pozornosť predovšetkým svojím praktickým činom, buričským gestom, keď odvážne odmietol vojenskú službu, a v tejto záležitosti sa osvedčil vytrvalým a pevným postojom. Ešte v jednom je však jeho prínos: Rudolf Chmel v predslove *Denníky ako literatúra aj dokument* vyzdvihol Škarvanovo rozvíjanie autobiografickosti a nesamozrejmého, úprimného sebaspytovania (ako jeho pokračovateľov v tomto žánri označil Rudolfa Slobodu či Dominika Tatarku s jeho *Písacškami*).

Zmienku si zaslúži aj samotné riešenie náročného edičného projektu. Spomedzi ôsmich denníkov sú niektoré písané z väčšej časti v maďarčine, ruštine alebo nemčine. Pred editorom stála výzva, ako sa vysporiadať nielen s multilingválnym korpusom, ale aj s neustálenou podobou slovenčiny, zvlášť ešte u Škarvana. A. Maťovčík sa rozhodol uprednostniť zachovanie určitej „autenticity“ pôvodnej predlohy, preto za cudzojazyčné denníky zaradil súhrnný preklad celého denníka, pri slovenských denníkoch s ojedinelými cudzojazyčnými partiami sa priklonil k prekladu v poznámkach na konci denníka (alternatívnym riešením by mohlo byť aj umiestnenie cudzojazyčných pasáží za slovenský preklad). (V tejto súvislosti poznámka na okraj: na to, aká je kniha rozsiahla, jej obsah je príliš stručný. Čitateľ si nemá možnosť vyhľadať v ňom edičnú poznámku, slovenské preklady pasáží prislúchajúce k jednotlivým denníkom či vysvetlivky k denníkom. Takto je nútený pracne ich hľadať, kým vôbec zistí, že ich má vôbec očakávať.)

Edičná poznámka je lakonická, informuje o translátologických a grafických zásadách spracovania a len veľmi všeobecným opisom o jazykovej úprave (slovenské denníky upravujú „pravopis, interpunkciu, kvantitu, písanie s, z, tvrdého a mäkkého y, i, cudzích slov a i. podľa dnešného gramatického úzu“, s. 23). Z toho len ťažko dedukovať, k akým konkrétnym zásahom mohlo prísť (čosi umožňujú využiť pripojené faksimilné reprodukcie, sprevádzajúce den-

392 níkové zápisky, alebo neaktualizované citácie v registoch). Na jednej strane treba oceniť, že editor čiastočne odolával tlaku radikálne aktualizovať text, a tak môžeme čítať také slová ako *zvedochtivosť* (zvedavosť), *bezziskne* (nezištne), ponechal kolísanie *európsky – europejský* a pod. Rozumieme napr. hláskoslovným úpravám *priepis* na *prepis*, ale napriek tomu, že pri texte, ktorý nemá v prvom rade umelecké ambície, sa dá akceptovať trochu výraznejšie intervenovanie do jazykovej podoby, menej chápeme zmeny typu: „*zajtra alebo pozajtra učupená čaká na nás*“ (s. 18) na „*v zajtrajšom alebo na pozajtrajšom dni učupená čaká na nás*“ (s. 203) alebo „*s odpílenou nohou [!] drevenou*“ (faksimile na s. 315) na „*s amputovanou drevenou nohou*“ (s. 330). Nebolo azda ani nutné redukovať antepreteritum: „*Niektoré z nich som pri prepisovaní v Croydone bol doplnil*“ (s. 17) na „*Niektoré z nich som pri prepisovaní v Croydone doplnil*“ (s. 82), alebo meniť slovosled: „*čím žil som pred tým nevedome*“ (faksimile na s. 385) na „*čím som žil nevedome predtým*“ (s. 386).

Vo vysvetlivkách a poznámkach A. Maťovčík niektoré informácie uvádza opakovane. Možno v tom vidieť vplyv Jozefa Ambruša, ktorý kládol dôraz, aby jednotlivé vysvetlivky boli vypracované s ohľadom na praktické využitie (a editor A. Maťovčík vypátral úctyhodné množstvo biografických a faktografických informácií). Čitateľ to ocení predovšetkým vtedy, keď nebude musieť v knihe zdlhavo listovať v prí-

pade, že si – už z akýchkoľvek dôvodov – bude čítať iba jeden z denníkov alebo jednoducho iba vybrané pasáže (J. Ambruš to formuloval pri epistolografických edíciách, rovnako to však platí aj pre iné edičné výkony). Sympatickým bádateľským gestom je aj editorovo priznanie, že niektoré informácie neboli dohľadane či dohľadateľné (namiesto „taktického“ zamlčania tejto skutočnosti). Orientáciu čitateľa v denníkoch uľahčujú aj praktické registry (a životopis) v úvodnom texte A. Maťovčíka *Svedectvo denníkov o osudoch A. Škarvana*.

Edícia Škarvanových *Denníkov*, prinášajúca rozsiahly a rôznorodý materiál, môže byť doplnujúcim čítaním k jeho biografii *Život je zápas*, ktorú pripravil a vydal Augustín Maťovčík pod menom Rudolfa Chmela v čase, keď mal štátnou mocou zakázané publikovať. Životopis A. Škarvana vtedy spracoval práve na základe denníkov, ale aj korešpondencie (je to síce privátna dokumentácia, no predsa len v nej môže byť intimita čiastočne utlmovaná, ukazuje i iné stránky odosielateľa aj v závislosti od adresáta, z autokomunikácie sa prechádza ku komunikácii s druhým), iných biografických materiálov a takisto iných textov – biografických ako *Zápisky vojenského lekára* a *Moja premena* či národopisných, ako napr. *Slováci*. Aktuálne vydané *Denníky* A. Škarvana sú cenným príspevkom k štúdiu tolstojovského hnutia vo všeobecnosti i individuálneho príbehu slovenského tolstojovca.